

ÖLÜLER YAŞAYANLARI GÖMMESİN DİYE: FRIEDRICH NIETZSCHE'DE İNSAN VE TARİH İLİŞKİSİ

LEST THE DEAD BURY THE LIVING: THE RELATIONSHIP OF HUMAN AND HISTORY IN FRIEDRICH NIETZSCHE

Öğr. Gör. Çiğdem İBŞİROĞLU KOCAMAN

Nişantaşı Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, cigdemkocaman77@hotmail.com, İstanbul-Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada, Friedrich Nietzsche'nin *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası* (2006), adlı eseri doğrultusunda insan ve tarih arasındaki ilişki incelenmektedir. Bu bağlamda öncelikle, Nietzsche'ye göre insanın tarihe neden ihtiyaç duyduğu, tarihin insan yaşamındaki önemi ve tarihe nasıl ve hangi anlayışla bakmak gerektiği üzerinde durulacaktır. Ardından geçmişte, anda -şimdide- ve gelecekte yani zamanın üç boyutunda yaşayan insanın, anımsamadan yaşamasının mümkün ancak unutmadan yaşamasının olanaksız olduğu vurgulanacaktır. Öte yandan bir insanda, bir halkta ya da bir kültür ortamında sahip olunan "tarih duygusu"nun zarar verecek sınırının nasıl tespit edilmesi ve tarihe verilen anlamın nerede aranması gerektiği, Nietzsche'nin "anıtsal tarih, antikacı tarih ve eleştirel tarih" olarak ortaya koyduğu üç tür tarih anlayışı doğrultusunda irdelenecektir. İnsan yaşamını değerli kılacak, zenginleştirecek ve yaşama hizmet edebilecek tarih anlayışının neliğini sorgulamayı amaçlayan çalışma, tarihle doğrudan doğruya olan ilgileri bakımından Nietzsche'nin insan görüşüyle sonlandırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Anıtsal Tarih, Antikacı Tarih, Eleştirel Tarih, Üstün İnsan, Sürü İnsanı.

ABSTRACT

In this study, the nexus of human and history is examined in line with Friedrich Nietzsche's work of *On the Advantage and Disadvantage of History for Life* (2006). Within this context, firstly, why we need history, the importance of history for human life and how and from what points of view history should be approached according to Nietzsche, will be addressed. Then, it will be emphasized that it is possible for human, that live in past, the moment-now- and future, namely in the three dimensions of time, to live without remembering, but it is impossible to live without forgetting. On the other hand, how to determine the threshold where the "sense of history" held by a human or people or a cultural environment starts to harm, and where to seek for the meaning attached to history, will be probed in accordance with Nietzsche's three types of history conception as "monumental, antiquarian and critical history". The study, aiming to question about the understanding of 'the' history that will make human life more valuable, enrich it and serve for it, is concluded with Nietzsche's opinions on human with respect to their immediate relevance to history.

Keywords: History, Monumental History, Antiquarian History, Critical History, Superman, Human Herd.

1. GİRİŞ

Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası* (2006), adlı eserinin önsözüne Goethe'den bir alıntıyla başlamaktadır; "etkinliğimi arttırmadan ya da dolaysızca hareketlendirmeden bana yalnızca bir şeyler öğreten her şeyden de nefret ederim" (Nietzsche, 2006:7). Nietzsche'nin, Goethe'den bu alıntısı, tarihin değeri ve değersizliği üzerine olan incelemesinin bir anlamda amacını ortaya koymaktadır ve bu amaç şöyle ifade edilmektedir; "Bu incelemede hareketlendirmeyen, bir şeyler öğretmeyen, etkinliği gevşeten bilgiden, pahalı bir bilgi fazlalığı ve lüks olarak tarihten niçin ciddi ciddi (...) nefret etmemiz gerektiği gösterilecek" (Nietzsche, 2006:7). Ancak öte yandan tarihe gereksinim duyduğumuzu da yadsımayan Nietzsche, bu gereksinimin, "bilgi bahçesindeki şımarık bir aylağın gereksindiğinden farklı bir biçimde" olduğunu da ortaya koymaktadır. Böylece kendi döneminin yani 19. yüzyılın sorunlarıyla hesaplaşmaya girişen Nietzsche, tarihe, yaşamdan ve eylemden rahatlık içinde yüz çevirmek için ya da bencil bir yaşamı veya ödleğe, kötü bir eylemi

güzel göstermek için değil, tam aksine tarihin yaşama ve eyleme zenginlik, canlılık kattığı ölçüde tarihe gereksinim duyduğumuzu belirtmektedir (Nietzsche, 2006:7).

2. ÇAĞA AYKIRI DÜŞÜNCELERİYLE NIETZSCHE VE TARİH

Nietzsche'ye göre, kendi çağı aşırı bir tarihçilik hastalığına yakalanmış, bu hastalık da yaşamı, insansal ve toplumsal pek çok şeyi yok etme tehlikesi ile yüz yüze bırakmıştır. Bu bakış açısı her ne kadar kendi zamanına aykırı olsa da Nietzsche, hepimizin bizi kemiren tarihsel bir ihtirastan muzdarip olduğumuzu görmemiz gerektiğine inanmaktadır (Nietzsche, 2006:8). Bu bağlamda da özellikle tarihin bir ürünü gibi anlaşılan insanın, pasifleştirildiğini, yaşamdan koparıldığını ve dolayısıyla eylemlerinin sınırlandırıldığını belirtmektedir. İnsanı, kuru bir akılcı gelenekten uzaklaştırmaya çalışan Nietzsche'nin uğraşısının, insanı kendisine, kendi yaşamına yöneltmek ve bu yolda düşünmesini sağlamak olduğu göz önünde bulundurulduğunda; Nietzsche'yi anlamak için, yaşamın bütün iniş ve çıkışlarını, ızdıraplarını, acılarını ve bunların yol açtığı karmaşayı, gerilimi ve gerginliği göz önünde bulundurmak yani kirli bir ırmağı içine alabilmek, ancak bu kirli ırmağın sularında bozulmadan kalmak için de bir "umman" olmak gerekmektedir (Nietzsche, 2015:7).

Kendi çağının, akılcılığa, bilime ve tarihe aşırı önem verdiğini ve yaşama yüz çevirdiğini düşünen Nietzsche'ye göre, yaşam ikinci plana itilmiş, yaşam kendinden uzaklaşmıştır. Oysa doğru olan yaşama sırt çevirmek veya onu ötelere aramak değil, yaşamı olduğu gibi, her yönüyle baş tacı etmektir. Bunun için de insanın her şeyi tarihselleştirme hastalığından uzaklaşarak, yaşamın bizzat kendisine dönmesi gerekmektedir. Yani insan yaşamının değeri ve anlamı ancak içinde yaşadığımız gerçek yaşamda aranmalıdır. Dolayısıyla tarihe, yaşama sırt çevirmek adına ihtiyaç duyulmaz. Nietzsche'de tarih, insan yaşamının hizmetine, onun eylemlerinin önünde engelleyici ve kısıtlayıcı bir unsur olmadan sunulmalıdır. Yani insan tarihin bir esiri olmamalı, tarihin özgür bir parçası, onu oluşturan olmalıdır. Bu noktada da Nietzsche'nin *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası* adlı eserinde öncelikle hangi tür tarihin insan için daha değerli, hangisinin ise daha değersiz olduğuna ilişkin bir çözümlemeyle işe başladığını görürüz. Nietzsche için tarih söz konusu olduğunda önemli olan, insanın tarihe nasıl ve hangi anlayışla baktığıdır. Tarihin yaşama hizmet etmesi gerektiğini vurgulayan Nietzsche kendi çağının, taşkın, gürültücü ve şamatacı bir "tarihçilik" vebasına yakalanmasını, yaşam ve kültür açısından son derece tehlikeli görmektedir. Bu tehlike yaşamı ve kültürü adeta zehirlemektedir (Nietzsche, 2006:11-21).

Nietzsche, tarih konusunu temellendirmek üzere, insanın varlıktaki özel yerinden, yani insanın hayvandan farkından, onun değerini açığa çıkaran bir ölçütten hareket etmekte, insanın, tarihsel bir yaşam sürdüğü noktasından başlamaktadır. Nietzsche, "unutamayan", "bir zamanlar" da yaşayıp, o zamanları kâh acıyla, kâh mutlulukla anan insan ile "an"da yaşayan hayvanı karşı karşıya getirerek, insanı şöyle konuşturur; "İnsan bir kere soracaktır elbette hayvana; neden mutluluğundan söz etmiyorsun da öylece bakıp duruyorsun bana?" (Nietzsche, 2006:11). Oraya buraya sıçrayıp durmadan otlayan, sonra dinlenip, geniş getiren hayvanın, insanı şaşkına çeviren yanıtı ise şöyledir; "söylemek istediğim şeyi hemen unutuyorum" (Nietzsche, 2006:11).

İnsan, yalnızca yiyip, içip, uyuyan, oradan oraya sıçrayan, dünün ve bugünün ne olduğunu bilmeden anın tepeciklerinde yaşayan hayvandan farklıdır. Çünkü hayvan tarih dışı yaşamaktadır. Hayvan şimdiki zamanın içinde tükenip giderken, tarihle doğrudan ilgisi olan yalnızca insandır. Hayvanın geçmişle bir bağlantısı olmadığı gibi bir gelecek kaygısı da yoktur. Oysa insan, hayvanın tam aksine, tarih dışında kalamaz ve yaşayamaz. İnsan için tarih dışında kalmak demek, hayvan durumuna inmektir. İnsan unutmadığı ve anımsadığı için hemen her şeyi unutan hayvanı kıskanarak unutmayı da isteyebilir. Bu anlamda mutluluk, unutabilmektir denebilir. Nietzsche'nin ifadesiyle bu bağlamda mutluluk; "tarihdışı duyumsayabilmek yeteneğidir. Tüm geçmişleri unutarak ânın eşliğine yerleşemeyen, bir savaş tanrıçası gibi bir noktada başı dönmeden ve korkuya kapılmadan duramayan birisi, mutluluğun ne olduğunu asla öğrenemeyecektir ve daha da kötüsü: başkalarını mutlu kılan bir şeyi asla yapamayacaktır" (Nietzsche, 2006:13). Çünkü Nietzsche'ye göre her eylemde unutmaya vardır ve kendisini unutmadan sürekli tarih içinde duymak isteyen bir

insan, durmadan “geviş getirerek” yaşamak mecburiyetinde olan hayvana benzer (Nietzsche, 2006:13). Nitekim Nietzsche bu duruma ilişkin şöyle bir değerlendirme yapmaktadır:

Her türlü eylemde unutmak vardır; her türlü organik yaşamda yalnızca ışığın değil, karanlığın da olması gibi. Zamanla yalnızca tarihsel olarak duyumsamak isteyen bir insan, uykudan yoksun kalmaya zorlanmış bir insana ya da yalnızca tekrar tekrar geviş getirerek yaşamak zorunda olan bir hayvana benzer. Demek ki: hayvan örneğinin gösterdiği gibi, neredeyse hiç anımsamadan yaşamak hatta mutlu yaşamak mümkündür, ama unutmadan yaşamak kesinlikle mümkün değildir (Nietzsche, 2006:13).

Nietzsche, hatırlamadan yaşanabileceğini ama hiçbir şeyi unutmadan yaşamının olanaksız olduğunu belirtirken, hayvandan farklı olarak tarihle ilgisi olan insanın, zamanın tek boyutunda yaşamasının da imkânsızlığını vurgulamaktadır. İnsanın düşünmesiyle, hatırlamasıyla, bilinciyle birlikte hem geçmişle, hem anıyla, hem de geleceğiyle doğrudan bir ilişkisi vardır. Zamanın üç boyutunda yaşayan insan, geçmiş, an ve gelecek zamanın dilimlerinden kendini soyutlayarak yaşayamaz. Başka bir deyişle insan, geçmişini sorgularken aynı zamanda anını yaşayıp, geleceği hakkında da kaygı taşıyabilir. Ancak geçmişe ilişkin deneyimlerimizin ve eğilimlerimizin, bilincimizi ve eylemlerimizi zayıflatmasına da izin vermememiz gerekmektedir. Çünkü “uykusuzluğun, geviş getirmenin, tarih duygusunun, yaşayana – ister insan olsun bu yaşayan, isterse bir halk ya da bir kültür – zarar verdiği ve sonunda onu yok ettiği bir derecesi vardır” (Nietzsche, 2006:14). Yani insanın, halkın ve kültürün, sağlıklı olmasının tek yolu, tarihsel olanla, tarihsel olmayanı birbirine karıştırmamasına bağlıdır ve bir insanda, bir halkta ya da bir kültür ortamında sahip olunan “tarih duygusu”nun yaşayana zarar verecek bir sınırının iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Hem bu sınırın hem de bu sınırla birlikte geçmişin unutulmaması gereken çizgisini belirlemek için, bir insanın, bir halkın, bir kültürün yaratma gücünün ne ölçüde olduğunun çok iyi bilinmesi gerekmektedir. Ayrıca bununla birlikte geçmiş unutulabilmenin yanı sıra tam zamanında geçmiş hatırlamayı da bilmek önemlidir. Nietzsche için önemli olan ne zaman tarihsel, ne zaman da tarihdışı duyumsamak gerektiğini güçlü bir içgüdüyle hissedebilmektir. Bu bağlamda da incelemeye davet ettiği cümle şudur; “bir bireyin bir halkın ve bir kültürün sağlığı için tarihsel olmayan da, tarihsel olan da eşit ölçüde gereklidir” (Nietzsche, 2006:15). Yani yaşamı sürdüreceği yeni atılımlar ve eylemler için tarihin dışına çıkmak ne kadar gerekliyse tarihe saplanıp kalmak da yaşamı o derecede tüketecektir (Nietzsche, 2006:15-17).

Nietzsche’ye göre, “yaşamın, tarihin hizmetine ne dereceye kadar gereksinim duyduğu” önemli bir sorundur ve “bir insanın, bir halkın, bir kültürün sağlığını ilgilendiren en önemli soru ve kaygılardan birisidir” (Nietzsche, 2006:21).

Geçmiş ve tarihin belirleyiciliğine aşırı tutunmak, insanın özgür kişiliğine, yaratıcı etkinliğine büyük zarar verdiğini belirten Nietzsche’ye göre, her şeyi tarihselleştirme anlayışından uzak durulmalıdır. Tarihe bir anlam yüklenecekse, bu anlam ancak bugünkü gerçek yaşamda aranmalıdır ve bugünkü yaşam ise geçmiş zamana bağlı kalınarak değerlendirmemelidir. Her şeyi tarihselleştiren bir tarih anlayışının yaşam için zararlı olduğuna vurgu yapan Nietzsche, diğer yandan insan yaşamını zenginleştiren tarih anlayışlarının da olduğunu düşünmektedir (Nietzsche, 2006:34).

3. ANITSAL TARİH, ANTİKACI TARİH VE ELEŞTİREL TARİH ANLAYIŞLARI

Nietzsche, insan yaşamını değerli kılacak, zenginleştirecek ve yaşama hizmet edebilecek üç tür tarih anlayışından bahsetmektedir. Yani Nietzsche, tarih ile üç bakımdan ilgilenmektedir. Bunlar sırasıyla, anıtsal tarih, antikacı tarih veya eskiyi koruyucu tarih, son olarak da eleştirel tarih türüdür. Nietzsche’ye göre, söz konusu bu tarih tür ve anlayışları, insan yaşamına farklı noktalarda hizmet etmektedir. Ancak her birinin kendine has bir şekilde kötüye kullanılması, bu bağlamda tehlikesi ve sakıncası da yok değildir (Nietzsche, 2006:26).

Nietzsche'ye göre anıtsal tarih, insanlara geçmiş olayların ender rastlanan yüceliğinden imgeler sunar. Bu imgelerle birlikte tarihi anıtsal açıdan ele almak, geçmişte var olan büyük anların bir kez de olsa gerçekleşebildiğini anlamaya ve yine yeniden bir kez daha gerçekleşebileceğine olan inanca hizmet eder (Nietzsche, 2006:21). İnsan, “yolunda daha bir cesaretle yürür, çünkü zor saatlerde kapıldığı, imkânsız bir şey mi istiyorum yoksa” kuşkusunun ayak bağından kurtulur (Nietzsche, 2006:24). Ancak tarih ve yaşama kendi bakış açısından bir anlam katan Nietzsche, yaşamı, geçmişe tutsak etmek isteyen bütün tarih anlayışlarının karşısında yer alır. Bu bağlamda da, insanın ilgi odağı her zaman anıtsal geçmiş değil, yine bugünkü gerçek yaşam olmalıdır. Merkez, anıtsal tarih yapıldığında, insan yanılmalara düşebilir. Çünkü bu tarihin bir takım kötü niyetli insanların eline düşme tehlikesi mevcuttur. Bu durumda da bu kötü niyetli kişiler tarihten hep kötü örnekler bulup, bunları yeniden gerçekleştirmek isteyebilirler. Bu da bir felakete neden olabilir;

Sanatsal yeteneği olmayan ve sanatsal yeteneği zayıf doğaların anıtsal tarzda bir sanatçılar tarihi zırlıyla donandıklarını varsayalım. Silahlarını kime yönelteceklerdir şimdi? Başdüşmanlarına, güçlü sanatsal kafalara, yani söz konusu sanat tarihinden sahiden, yani yaşam için bir şeyler öğrenebilecek ve öğrendiklerini yüksek bir pratiğe dönüştürebilecek olanlara karşı. Herhangi bir büyük geçmişin, yarım yamalak kavranmış bir anıtın etrafında, putperestçe ve tam bir gayretkeşlikle, sanki “Bakın, işte sahici ve gerçek sanat budur: siz oluşmakta olanların ve olmak isteyenlerin ne önemi var!” demek istercesine dans edildiğinde, onların yolu kesilecek, onların havası karartılacaktır. Hattâ bu dans eden sürü, görünüşte “iyi beğeni” ayrıcalığına da sahiptir: çünkü yaratıcı kişi, elini taşın altına koymayıp seyreden kişinin karşısında hep dezavantajlı olmuştur; tüm zamanlarda politika gevezeli yapanlar, her zaman yönetimdeki devlet adamlarından daha kurnaz, daha adil ve daha üstün olmuşlardır (Nietzsche, 2006:26-27).

Nietzsche, anıtsal tarihin, işinin ehli olmayan insanlar tarafından kullanılmasıyla son derece istenmeyen sonuçların çıkabileceğini vurgulamaktadır. Bu nedenle de anıtsal tarih anlayışının kötüye kullanılacağı endişesini taşımaktadır. Bugünkü gerçek yaşamın, geçmişe ve tarihe feda edilmemesini savunan Nietzsche'ye göre, anıtsal tarih konusunda, insan geçmişin yaşantı ve olaylarını bu güne taşıma hevesinde olabilir. Ancak bu durum insanı ilerletmez tam aksine onun geçmişe saplanmasına yol açar. Önemli olan, bu saplantıdan kurtulmak ve tarihi yaşamın hizmetine sunmaktır. Nietzsche, anıtsal tarih anlayışının arkasına sığınarak, yaşamı yorumlayan insanlara, şu sözlerle seslenir;

Anıtsal tarih, zamanının güçlülerine ve büyüklerine duyulan nefretin, geçmişin güçlülerine ve büyüklerine duyulan tok bir hayranlık için tüketildiği bir maskedir. Söz konusu tarihsel bakış tarzının asıl anlamı da bu maskeyle gizlenerek tam karşıtına çevrilir: açıkça bilseler de bilmeseler de, her halükarda sloganları şuymuş gibi davranırlar: bırakın ölümler yaşayanları gömsün (Nietzsche, 2006:27).

Nietzsche için önemli olanın tarihi, yaşamın hizmetine sunmak olduğu düşünüldüğünde, onun ne aşırı bir tarihselci tutum sergilemediğini, ne de tarihi hiçe sayarak, tarihsel olana sırt çevirmediğini anlamak önemlidir. Nietzsche'nin çabası, yaşam ile tarih arasında bir köprü kurarak, bugünü anlamaya ve geleceği de insan değerini koruyacak şekilde düşünmeye çalışmaktır (Colli, 2006:103).

Nietzsche'ye göre, bir diğer tarih anlayışı “antikacı tarih” yaklaşımıdır. Yani “eskiyi koruyucu” anlayıştır ve bu türden bir tarih yaklaşımıyla, koruyan, saygı duyan, içten bir bağ ve sevgi ile tarihe bağlanan kimseler ilgilenmektedir. Eskiden beri var olan şeylere özenle ve hayranlıkla bakan böyle bir kişi, kendisinin de içinde doğduğu şartları ve durumları kendisinden sonra doğacak olanlar için korumak ve saklamak ihtiyacı içindedir. Hatta, “Ata yadigarı eşyalara sahip olmak, böyle bir ruhta başka bir anlam kazanır; çünkü daha çok o eşyalar bu ruha sahip olurlar. Küçük, sınırlı, çürümüş ve yaşlanmış olan şeyler onur ve dokunulmazlıklarını, antikacı insanların koruyan ve saygı duyan ruhunun bu eşyalara göçmesinden ve burada kendine gizli bir yuva kurmasından alırlar” (Nietzsche,

2006:28). Nitekim bu kişiler için, doğup büyüdükleri, yaşadıkları kentin tarihi, kendi tarihleri olur. Kentin bütün surları, kaleleri, sokakları hep kendi gençliğinin geçtiği bir anı defteri gibi görünür ve bu kişi, bütün bunlarda kendi kendisini, kendi gücünü, çalışmasını, neşesini uğraşlarını, sevinçlerini ve kederlerini yeniden bulur. Şehrin ruhu adeta kendisinin ruhudur. Nietzsche'ye göre, antika tarih veya eskiyi koruyucu tarih, geçmiş her zaman için koruyan ve geçmişe karşı fazlaca bir hayranlık duyulan bir tarih anlayışıdır. Ancak "antikacı tarih tarzının tek bildiği, yaşamı muhafaza etmektir, üretmek değil; bu yüzden oluşum halinde olanın değerini hep küçümser, çünkü bunun değerini sezinleyecek – örneğin anıtsal tarihin sahip olduğu gibi – bir içgüdüye sahip değildir" (Nietzsche, 2006:32). Yani geçmiş korurken duyulan hayranlık, şimdiki yaşamı köreltebilir. Nietzsche'ye göre, insanın yaşayabilmek için, geçmiş kırarak ve parçalayacak bir güce sahip olması ve bu gücü zaman zaman kullanması gerekebilir. Geçmişin korunması, onun mummylaştırılması anlamına gelmemelidir. Geçmişin ve eskinin korunması, bugünkü yaşamı mezara gömmemelidir. Geçmişin tutsaklığında kalmak, yeni olana kapanmaktır. Oysa yeni oluşumlardır yaşamı canlandıran ve çiçeklendiren. Bu nedenle bugünün yaşamını canlandırmayan ve coşturmayan antikacı tarihin de tutsağı olmamak gerekir. Geçmişle meşguliyetin, yeniye engel teşkil etmemesi, şimdiki ve belki de geleceği, geçmişe gömmemesi gerekir. Bu noktada Nietzsche bizi, eskiye ve geçmişe olan tutkunluktan koruyacak bir tarih anlayışı ile tanıştırmaktadır; eleştirel tarih anlayışı. (Nietzsche, 2006:32-33).

Eleştirel tarih yaklaşımının insanı, tarih tutsaklığından koruyabileceğini düşünen Nietzsche'ye göre, gerektiğinde geçmiş mahkeme önüne çıkarır gibi sorguya çekmek gerekir. Ancak burada mahkeme de, yargılayan kişi olarak yargıç da, insan ve onun yaşamıdır. Eleştirel tarih yaklaşımıyla, geçmiş dair bütün unsurlar eleştirel ve sorgulayıcı bir biçimde incelenirken, geçmiş, yaşamın gelişip serpilmesine engel olacak bütün unsurlardan temizlenir. Böylelikle geçmişten geleceğe insanın hedefleri ve tarihsel varlık alanı bir süzgeçten geçirilir. Ancak kimi zaman geçmişe eleştirel olarak yaklaşmak da bazı sorunlar için çözüm olmayabilir (Nietzsche, 2006:33-34) . Bu konuda Nietzsche şöyle söyler;

Bir geçmiş yargılayıp yok ederek yaşama hizmet eden insanlar ya da dönemler, her zaman tehlikeli ve tehlike altındaki insanlar ve dönemlerdir. Çünkü biz nihayetinde geçmiş kuşakların bir sonucu olduğumuz için, onların yanlışlarının, tutkularının ve hatalarının ve hattâ suçlarının da birer sonucuyuz; bu zincirden tamamen kopmak mümkün değildir (Nietzsche, 2006:33).

Geçmiş yargılamak her ne kadar geçmişten gelen zinciri koparmasa da eski doğamızla girdiğimiz savaşta bize güç verir. Çünkü "Tarihe yalnızca güçlü kişilikler katlanabilir, zayıfları ise tarih tamamen siler" (Nietzsche, 2006:47).

Nietzsche'nin anıtsal, eskiyi koruyucu ya da antika ve eleştirel tarih anlayışları her zaman ve yalnız insan yaşamının hizmeti doğrultusunda kullanıldığında anlamlı, değerli kabul edilmektedir. Ancak yaşam ve tarih arasındaki sağlıklı ilişki 19. yüzyıl Avrupa'sında tarihin bir bilim haline dönüştürülmesiyle bozulmuştur; "bilim yüzünden, tarihin bir bilim olması gerektiği talebi yüzünden" (Nietzsche, 2006:35). Tarihsel bilginin, o tükenmez pınarlardan durmaksızın modern insanın ruhuna akışı, yaşam ile tarih arasındaki duruluk ve doğallığı bozmuş, sonunda modern insan böylesine düzensiz sökün eden muazzam bir kütleyi beraberinde sürükler hale gelmiştir. Bu kütle insanla birlikte yol alırken, çıkardığı "tangirt" Nietzsche'ye göre modern insanın özgün niteliğini de açığa vurmaktadır. Biz modern insanların kendimizi geçmiş zamanlara ait bilgilerle tıka basa doldurduğumuz zaman ancak dikkate değer bir şeye benzediğimizi vurgulayan Nietzsche, hepimizin birer ayaklı ansiklopediye dönüştüğünü belirtmektedir. Yaşama, yeni bir değer olarak dönüşmeyen öğrenilmişliklerin yığılı haline gelen insan, etten kemikten bir taslak haline gelmiştir. (Nietzsche, 2006:35-45). "Karakterleri ve kendilerine özgü bir tarzları varsa bile, o kadar derindedir ki, kesinlikle gün ışığına çıkamaz: onlar olsa olsa 'böbrekleri muayene eden kişi' için insandırlar" (Nietzsche, 2006:46). Nietzsche'ye göre, modern insan pasif bir seyirci gibi, yaşamdan kopmuş,

olaylara farklı cephelerden bakamaz olmuş, sadece bilgi toplayan ve depolayan adeta somutlaşmış bir soyut varlık haline gelmiştir. Tarihi bir bilim olarak gören modern insan için bilgi nesnesi olarak ele aldığı tarihsel bir olay aslında onu inceleyen kişi için ölü bir şeydir. Çünkü;

Eleştirmenlerimizin tarihsel kültürü, gerçek anlamda bir sonuca, yani yaşam ve eylem üzerindeki bir sonuca yol açılmasına izin vermez: en koyu yazılmış yazının üstüne, kurutma kağıtlarını anında bastırırlar, en zarif resimlerin üzerine, düzelti olarak görülmesini istedikleri kalın fırça darbelerini vururlar: işte bu da geçmiştir. Eleştirel yazı uçları durmak bilmez; çünkü onun üstündeki hakimiyetlerini yitirmişlerdir ve onu yönlendirmekten çok, kendileri onun yönlendirmesi altındadırlar (Nietzsche, 2006:49).

Nietzsche'ye göre, modern kişiliğin zayıflığı kendini, eleştirel coşup taşma ölçüsüzlüğünde ve kendi kendine egemen olma eksikliğinde ele verirken, tarihteki olayların tek bir anlama sahip olaylar olarak değerlendirilemeyeceğini de düşünemez. Oysa geçmişteki olayların çoğul bir anlamlılığı vardır. Fakat insanlar tarihe kendi ilgi ve ihtiyaçları bakımından yönelirken bu çoğul anlamı yakalayamazlar. Bu bağlamda tarihi objektif olarak anlamaya çalışmak boş bir çabadır ve Nietzsche tarihten doğru faydalanma konusunda, tarih araştırmalarındaki “nesnellik” arayışının “adil olma” arzusundan kaynaklandığı düşüncesini de kabul etmez. Nietzsche'nin bu konudaki düşünceleri şöyledir; “nesnellığın ve adaletin birbiriyle ilişkisi yoktur. İçinde bir nebze bile empirik hakikat barındırmayan ama yine de nesnellik sıfatından en üst derecede hak iddia edebilen bir tarih yazımı düşünülebilir” (Nietzsche, 2006:54). Nietzsche'ye göre, modern insanın, adil eylemlerde bulunma cesareti yoktur. Bu cesareti ancak deneyimli ve üstün bir tin gösterebilir ve ancak yine o geçmişteki büyük ve yüce şeyleri yorumlayıp, yazabilir;

Ancak bugünün en üstün gücüyle yorumlayabilirsiniz geçmişi: ancak en soylu niteliklerinizi sonuna kadar seferber ederek öğrenebilirsiniz, geçmişte öğrenmeye ve korunmaya değer ve büyük olanın ne olduğunu. Her şey dengi dengine! Yoksa geçmişi kendi düzeyinize indirmiş olursunuz. En nadir tinlerin kafasından çıkmayan bir tarih yazımına inanmayın; tininiz genel bir şeyi dile getirmeye ya da çok bilinen bir şeyi yeniden telaffuz etmeye zorlandığında, fark edeceksiniz onun kalitesini; gerçek bir tarihçi öyle bir güce sahip olmalıdır ki, çok bilinen bir şeyi, hiç duyulmamış bir şeye dönüştürebilmeli ve genel olanı, derinlikteki basitliğin ve basitlikteki derinliğin kavranılmasını sağlayacak şekilde, basit ve derin bir biçimde bildirmelidir (Nietzsche, 2006:58).

Nietzsche'ye göre geçmişi yargılamaya hakkı olan, geleceği inşa edendir. Ancak ne yazık ki, tıpkı bazı kuşların güzel ötsünler diye nasıl gözleri kör ediliyorsa, günümüz insanın da gözleri, tarihin içindeki yürüyüşünde aynen bu kuşlar gibi fazla apansız bir aydınlıkla kör edilmiştir. Bu kör gözlerle her ne kadar olaylara ve kişilere tarafsız kalmak şeklinde anlaşılabilir nesnellik fikri rehberlik etse de, yaşamın önemli noktalarını görmek mümkün olmamakta, yaşam ile ilgili birçok gerçek örtbas edilmektedir. Nietzsche'ye göre insan her şeyden önce tarihi, yaşamayı öğrenmeye yarayacak biçimde, yaşamın hizmetinde hayata geçirmelidir. Tarihten bir takım bilgiler öğrenmek, kültürlü olmak demek değildir. Bir yığın tarihsel bilgi ve istatistikle donatılmış insanın, aşırı tarih hastalığından kurtarılıp, öncelikle kendilerini tanımaları gerektiği bilinci kazandırılmalıdır. Yaşama istencinin, güç istenciyle birleştiği genç kuşakların yetiştirilmesine dikkat edilerek, insanın kendi kendisini, kendi gerçek gereksinimini düşünmesi sağlanmalıdır. Bu nedenle yaşamdan uzak bilgilerin esiri olmadan, geçmişe dair bilginin ve tarihin, şu anda yaşanan yaşama hizmet etmesi hedeflenmelidir. Tarihe yaşamdan daha fazla saygı duyulmamalı, tarihe güçlü soyların körelmiş ve kötürümleşmiş tekne kazıntıları, antikacıları ve mezarcıları gibi değil, bir sanatçının eserini oluştururkenki gücü ve yaratıcılığı ile bakılmalıdır. Aksi taktide yaşamın şekillendirici gücüne saldıran tarih hastalığını yenmek zordur. Geçmişten güçlü bir gıda gibi yararlanmalı, tarihsel olana panzehiriyle yaklaşmalıyız. Bu panzehir; “tarihdışı” olan ve “tarihüstü” olandır (Nietzsche, 2006:58-95). Nietzsche “tarihdışı” deyimiyile, “unutmasını bilme ve kendini sınırlı bir ufku içine kapatma sanatını ve kuvvetini” anlatırken; “tarihüstü” deyimiyile de “bakışları oluştan çevirip, varoluşa bengilik ve aynılık karakterini veren” ve insanı sanata yönelten güçleri kastetmektedir

(Nietzsche, 2006:95). Öte yandan modern insanın, bilim tarafından bilginin sonsuz ve sınırsız denizine fırlatılışı, onun yaşamını boğmuştur. Başka bir deyişle bilimin tetiklediği tarihsel deprem, modern insanı ıssızlaştırmış, yaşamını da kendi içinde çökertmiştir. Bu çöküşün önlenmesi için tarih hastalığına, tarih bilimine karşı, “tarihdışı” olan ve “tarihüstü” olan, doğal birer panzehirdir (Nietzsche, 2006:95-97). Bu panzehirler sayesinde gün ışığının yeniden doğacağını ümit edenlere Nietzsche şöyle seslenir;

(...) onlara iyileşmelerinin, tarih hastalığından kurtulma süreçlerinin akışını, ilerleyişini ve böylelikle yeniden sağlıklı olacakları, yeniden tarihle ilgilecekleri ve geçmişten yaşamın egemenliği altında, üç anlamda, yani anıtsal, antikacı ve eleştirel anlamda yararlanacakları noktaya kadar kendi tarihlerini, bir benzetme yoluyla anlatmak istiyorum. O saat geldiğinde, günümüzün “kültürlü”lerinden daha az şey biliyor olacaktırlar, çünkü çok şeyi unutmuş ve hattâ söz konusu kültürlülerin her şeyden önce öğrenmek istedikleri şeylere karşı şöyle bir bakmak için bile tüm isteklerini yitirmiş olacaktırlar; o kültürlülerin görüş açısıyla bakıldığında, berikilerin karakteristik özelliği, tam da “kültürsüz”lükleridir, ünlü bir çok şeye hattâ bazı iyi şeylere karşı da kayıtsız ve kapalı oluşlarıdır. Ama iyileşmelerinin son aşamasına vardıklarında, yeniden insan olmuşlardır – önemli bir şeydir bu! (Nietzsche, 2006:97-98).

4. SONUÇ: TARİHLE İLGİSİNDE “ÜSTÜN İNSAN VE SÜRÜ İNSANI”

Nietzsche’ye göre tarihsel bir varlık olarak insanın, tarihin belleğe ve anın sürekliliğine dayandığını, yaşamın ise unutuşa ve şimdiki zamana dalmakla geliştiğini unutmaması gerekmektedir (Nietzsche, 2006:103). Öte yandan Nietzsche için tarih duygusu ve geçmişi bütünlüğü içinde kavramak salt nedensel olayların bilgisi değildir. Kuçuradi’nin de belirttiği gibi tarihi kavramaktaki hedef, geçmiş olaylarda saklı olan “insan problemlerini ortaya koymak; her çağın aktüalitesinden belkemiğini çekip çıkarmak; şimdiki oluşturmada payı olan ve yaşayan insanın arka planını, ‘varlık şartları’nı meydana getiren şeyleri kavrayarak geleceğe yön verebilmektir (Kuçuradi, 2009:1). Ancak geleceğe yön verecek insan, tarihin esiri de olmamalı, tarihin akışına karşı güçlü bir şekilde yüzmeyi öğrenmeli, karşısına çıkan gerçeklerle yüzleşebilecek kadar da güçlü olmalıdır. Nitekim aşırı tarih tutsaklığı içinde, yaşamı hiçe sayan, geçmişi bugünden daha değerli gören, her şeyi tarihselleştiren, olan bitene ne “evet” ne de “hayır” diyemeyen, suya sabuna dokunmayan, çöküş kültürünün temsili “sürü insanı” değildir tarihle yüzleşebilecek olan. Tam tersine geçmişe bir seyirci olarak bakmayıp, yaşamın önündeki bütün engelleri ortadan kaldırabilecek kadar yaşama ve güç istencine sahip, yapıp, eyleyen, düşünen ve geçmişinden, tarihinden ders alarak bugününü şekillendiren, eskiyi, yeniden gelecek için değerlendirebilen, geleceğe de bu değerlendirmeleri doğrultusunda yön verebilen “üstün insan”dır (Kuçuradi, 2009:81). Çünkü insanlığın yeniden keşfedebileceği üstün-özgür insan anın doruklarında yaşamaz. Onun sadece gelecek üzerinde değil, geçmiş üzerinde de etkisi vardır. Geçmiş kendi bakışlarıyla yeniden tartarken, geçmişin başkalarından saklanan sırlarını açığa çıkaracak olan da yine odur (Özcan, 2006:300).

Nietzsche’nin realiteyi olduğu gibi görebilen gözleri, yapılarının birbirinden farklı olduğu ve dolayısıyla temsil ettikleri değer anlayışlarının da farklı olduğu iki ayrı insan tipini “üstün insanı ve sürü insanını” görebilmiş, *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu*’nu (2014), dinleyebilen kulakları, birbirinden farklı bu iki ayrı insan tipinin aynı sözleri kullansalar da başka başka diller konuştuğunu duyabilmiştir. Nietzsche’nin gördüğü ve gösterdiği, duyduğu ve aktardığı bu iki farklı insan tipinden sürü insanı: “kendi gözleriyle göremeyen, ‘değerleri’ kendileri değerlendiremeyen”, yaşadığı toplumun egemen insan ve değer anlayışının dışına çıkamayan, ayakta kalabilmek için on an geçerli olan moralin değer yargıları tablolarına sorgulamaksızın boyun eğen, özgür olabileceğinin farkında olmayan insandır (Kuçuradi, 2009:46). Nietzsche’nin “çoklar pek çoklar” dediği sürü insanı “kendini sürekli ezilmiş duyan ve her zaman basının etkisinde kalan, özgürlük, eşitlik kardeşlik ve adalet gibi sosyal değerleri kendi yarar ve çıkarları için ön plana çıkartan, sözde kültüre büyük önem veren ve bilimi baş değer sayan ama bilimi de araçsallaştıran insan tipidir

(Özcan, 2006:307). Bunların yanı sıra açık yürekli ve dürüst değildir, kurnazdır, “çarpık ruhludur; saklı köşeleri, dolambaçlı yolları sever; susar, siner, unutmaz, zamanını bekler ve beklerken kendini alçaltır (Kuçuradi, 2009:32). Oysa üstün insan, trajik insan, realiteyi olduğu gibi görebilen ve kavrayan insandır. Bunun için yeterince güçlüdür. Çünkü üstün insan, olanı perspektifli görebilen, yeni değerler yaratabilen ve bu yarattığı yeni değerlerle her şeyi sürekli olarak yeniden değerlendirebilen insandır. Moral dışı olmasıyla kendi kendisi olabilen, “kendi gözü, kendi yolu, kendi zevki, kendi değerlendirmeleri, kendi düşünceleri, kendi eserleri olan” üstün insan, soylu insandır (Kuçuradi, 2009:75-78). Onun soyluluğu, nereden geldiğinde değil, ruhunun akla ve erdeme uygun eylemesindedir. Üstün insan, geçmişi ne tamamen reddeden ne de geçmişe saplanıp kalan değil, geçmişi, gelecek için doğru değerlendirebilen, şimdiye seyirci kalmayan ve yeni başarılar yeni değerler ortaya koyarak geleceğin bir parçası olabilecek insandır. Dolayısıyla yapı ve değer bakımından birbirlerinden ayrı olan bu iki insan tipinden hangisinin tarihle nasıl ilişki kuracağı ya da tarihe ne için yaklaşacağı gözden kaçırılmamalıdır. Buradan hareketle denilebilir ki sürü insanı için tarih dışı olmasının veya tarihselliğinin sınırını belirleyen, şeylerin kendisiyle olan ilgisi ve çıkarı olacaktır. Oysa her üstün insanın, büyük insanın, geriye doğru etkisi olan bir gücü olduğunu bilen Nietzsche’ye göre tarihle doğru ilişkiyi kurabilen o insan için “bütün tarih yeniden tartıya konur ve geçmişin binbir sırrı saklandığı yerden sürüne sürüne çıkar ortaya – onun güneşine. Çünkü “Belki de geçmiş özünde daha keşfedilmedi!” (Nietzsche, 2003:66).

KAYNAKLAR

- Colli, G. (2006). “Zamana Aykırı Bakışların İlk Üçü”, Friedrich Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası Zamana Aykırı Bakışlar 2* içinde, (s. 101-104), (Çev.: Mustafa Tüzel), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Kuçuradi, İ. (2009). Nietzsche ve İnsan, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.
- Nietzsche, F. (2003). Şen Bilim, (Çev.: Levent Özşar), Asa Yayınları, Bursa.
- Nietzsche, F. (2006). Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası Zamana Aykırı Bakışlar 2, (Çev.: Mustafa Tüzel), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Nietzsche, F. (2014). Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu, (Çev.: İ. Zeki Eyüboğlu), Say Yayınları, İstanbul.
- Nietzsche, F. (2015). Böyle Söyledi Zerdüşt, (Çev.: Mustafa Tüzel), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Özcan, M. (2006). İnsan Felsefesi: insanın neliği üstüne bir soruşturma, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.